

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ОЦІНКАХ ЛІДЕРІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НОВІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ

Олександра Дейнеко

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61122, Україна, snosocio@gmail.com,
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3659-0861>

Дмитро Білокопитов

кандидат наук з державного управління, експерт аналітичного центру ГО «ЕкспертиЗА Реформ»,
вул. Клочківська, 111-а, Офіс 7/3, Харків, 61145, Україна, [dzb8055@gmail.com](mailto:dvb8055@gmail.com)

Ольга Філіппова

кандидат соціологічних наук доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61122, Україна, olgafilip@gmail.com,
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8242-551X>

Статтю присвячено дослідженню особливостей соціальної природи нового соціального суб'єкту, що виник у результаті реалізації реформи децентралізації в Україні, – об'єднаних територіальних громад (ОТГ). На рівні соціологічного теоретизування обґрунтовано актуальність «соціологічного позиціонування» об'єднаних територіальних громад в якості нового соціального інституту, нового соціального суб'єкту та нової соціокультурної форми. На основі результатів соціологічної розвідки із залученням якісних методів виокремлено три виміри соціальної суб'єктності лідерів об'єднаних територіальних громад як основних представників управління громадою – інституційний, громадянський та проблемно-орієнтований. Зазначено, що, маючи ціннісно-діяльнісну природу, кожний з визначених дослідниками вимірів соціальної суб'єктності знаходить свій прояв на диспозиційному та актуалізованому рівнях. Окрему увагу приділено аналізу чинників, що, на переконання дослідників, вплинули на формування визначених вимірів суб'єктності лідерів ОТГ – добровільний (не адміністративний) спосіб об'єднання громад, нові фінансові можливості та пряма модель взаємодії на рівні «держава-громада». Підкреслено, що об'єднана територіальна громада одночасно безпосередньо вбудована в систему прямих соціальних взаємодій на різних рівнях соціального – від прямої взаємодії з державою (Кабміном, Міністерствами за сферами повноважень) на макрорівні, конструювання практик на рівні взаємодій з різними соціальними групами (бізнесменами, управлінцями, фермерами, бюджетниками тощо) на мезорівні до виходу на мікрорівень індивідуальної взаємодії в рамках самої громади. За результатами зазначеної соціологічної розвідки доведено, що реформа децентралізації сприяла внутрішній консолідації локальних спільнот на рівні об'єднаних територіальних громад, інтенсифікації соціальної взаємодії між різними суб'єктами ОТГ, формуванню нових соціокультурних форм. На підставі аналізу вимірів соціальної суб'єктності лідерів ОТГ сформульовано висновок щодо позиціонування об'єднаних територіальних громад в якості дієвих суб'єктів імплементації численних реформ, що проводяться в Україні, на регіональному рівні.

Ключові слова: децентралізація, об'єднані територіальні громади, соціальна суб'єктність

Статья посвящена исследованию особенностей социальной природы нового социального субъекта, который возник в результате реализации реформы децентрализации в Украине, – объединенных территориальных громад (ОТГ). На уровне

социологического теоретизирования обосновано актуальность «социологического позиционирования» объединенных территориальных громад в качестве нового социального института, нового социального субъекта и новой социокультурной формы. На основе результатов качественной социологической разведки выделено три измерения социальной субъектности лидеров объединенных территориальных громад как основных представителей управления громадой – институциональный, гражданский и проблемно-ориентированный. Отмечено, что имея ценностно-деятельностную природу, каждое из определенных исследователями измерений социальной субъектности находит свое проявление на диспозиционном и актуализированном уровнях. Особое внимание уделено анализу факторов, которые по мнению исследователей, повлияли на формирование определенных измерений субъектности лидеров ОТГ – добровольный (не административный) способ объединения громад, новые финансовые возможности и прямая модель взаимодействия на уровне «государство-громада». Подчеркнуто, что объединенная территориальная громада одновременно непосредственно встроена в систему прямых социальных взаимодействий на разных уровнях социального – от прямого взаимодействия с государством (Кабмином, министерствами по сферам полномочий) на макроуровне, конструирования практик на уровне взаимодействий с различными социальными группами (бизнесменами, управленцами, фермерами, бюджетниками и т.д.) на мезоуровне к выходу на микроуровень индивидуального взаимодействия в рамках самой громады. На результатах упомянутой социологической разведки доказано, что реформа децентрализации способствовала внутренней консолидации локальных сообществ на уровне объединенных территориальных громад, интенсификации социального взаимодействия между разными субъектами ОТГ, формированию новых социокультурных форм. На основе анализа измерений социальной субъектности лидеров ОТГ сформулирован вывод относительно позиционирования объединенных территориальных громад в качестве действенных субъектов имплементации множества реформ, проводящихся в Украине, на региональном уровне.

Ключевые слова: децентрализация, объединенные территориальные громады, социальная субъектность.

Decentralization reform in assessments of united territorial communities (hromadas) leaders': new dimensions of social subjectiveness

Aleksandra Deineko

PhD in Sociological Science, Associate Professor Department of Sociology V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61122, Ukraine, snosocio@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3659-0861>

Dmytro Bilokopytov

PhD in State Government, the Expert of Think Tank NGO "The Expertise of Reforms", 111-a, Klochkivska str., of. 7/3, Kharkiv, 61145, Ukraine, dvb8055@gmail.com

Olga Filippova

PhD in Sociological Science, Associate Professor Department of Sociology V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61122, Ukraine, olgafilip@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8242-551X>

The article is dedicated to studying of the social nature peculiarities of the new social entity that emerged due to the implementation of the decentralization reform in Ukraine – the united territorial communities (UTC). On the level of sociological theorizing, the authors substantiate the relevance of the «sociological positioning» of the united territorial communities as a new social institution, a new social entity and a new sociocultural form. Based on the results of sociological research with the qualitative methods, the authors distinguish three dimensions / levels of social subjectiveness of the leaders of the united territorial communities as the main representatives of community management – institutional, civic and problem-oriented. Having value and activity-based nature, each of the dimensions of social subjectiveness identified by the researchers finds its manifestation at the dispositional and actualized levels. Particular attention is paid to the analysis of factors that, due to researchers' beliefs, have influenced on the formation of certain dimensions / levels of subjectiveness of UTC leaders – a voluntary (not administrative) way of community association, new financial opportunities and a direct state-community interaction model. It is emphasized that the united territorial community is simultaneously directly embedded in the system of direct social interactions at different levels of social – from interaction with the state (Ministries) at the macro

level, construction of practices at the level of interaction with different social groups (businessmen, farmers, state employees, etc.) at the mesolevel before reaching the micro-level of individual interaction within the community itself. Analyzing the results of this study, the researchers conclude that the decentralization reform has contributed to the internal consolidation of local communities at the level of united territorial communities, the intensification of social interaction between different subjects of the UTC, the formation of new sociocultural forms. The analysis of the dimensions / levels of social subjectiveness of the UTC leaders makes it possible to conclude the positioning of the united territorial communities as effective subjects implementation of other reforms in Ukraine at the regional level.

Keywords: decentralization, united territorial communities, social subjectivity.

Сучасне українське суспільство переживає період карколомних змін, що трансформують соціальні інститути, сприяють появі нових соціальних груп, перевизначають соціальні норми. Ці соціальні зміни пов'язані з реалізацією українською владою політичного курсу не реформування усіх сфер державної політики на засадах євроінтеграції, що супроводжується ухваленням нового законодавства та структурно-функціональними змінами кожної соціальної підсистеми українського суспільства. Серед останніх – поява нового базового рівня місцевого самоврядування в Україні – інституту об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Реформа децентралізації в Україні, яку було розпочато у 2014 році, відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування [1] спрямована саме на формування такого дієвого і спроможного інституту місцевого самоврядування, як ОТГ. Окрім структурних трансформацій, реформа децентралізації передбачає і змістовні зміни – передачу повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей, а саме – органам місцевого самоврядування, зокрема новому інституту об'єднаних територіальних громад.

В якості головних умов для добровільного об'єднання територіальних громад законодавець визначив відповідність Перспективному плану формування територій громад та потенційну спроможність громади [2]. Спроможна територіальна громада – це громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами питань місцевого значення в інтересах жителів територіальної громади. В процесі об'єднання держава надає організаційну, методичну і фінансову підтримку ОТГ, створюючи стимули для імплементації цієї реформи.

Метою реформи децентралізації український Уряд [3] визначив формування

ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народо-владдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Цікаво те, що ключова ідея цієї реформи співпадає зі змістом поняття «суб'єктність», яке наводить В. Ядов. Він розуміє суб'єктність як здатність «соціальних суб'єктів (від пересічних громадян до національних урядів і міжнародних акторів сучасної історії) реагувати на внутрішні (в межах даних суспільств) та зовнішні (з боку світ-системи) виклики, попереджати або стримувати небажані та небезпечні тенденції природних, соціальних, економічних, політичних зсувів та сприяти бажаним» [4, с. 384]. Таке співпадіння змістів дозволяє нам зробити висновок про спрямованість реформи децентралізації на формування в Україні нового інституціоналізованого соціального суб'єкта – об'єднаної територіальної громади.

Зважаючи на детермінацію соціальної суб'єктності конкретними історичними та соціокультурними умовами та її динамічний характер (за дослідженнями Л. Сокурянської [5-7]), значущим зовнішнім чинником для її посилення та розвитку на рівні локальних спільнот (об'єднаних територіальних громад) слід вважати нові фінансові можливості та отримання повноважень у сфері управління освітою, медициною, культурою та іншими галузями на місцях [8]. Приміром, з 2013 до 2019 року бюджети розвитку місцевих громад в Україні зросли у 67 разів [9]. Окрім збільшення розміру податків, що залишаються в громадах, рентних платежів та акцизів, держава веде активну дотаційну політику і надає створеним ОТГ у сільській місцевості інфраструктурні субвенції на розвиток територій. На нашу думку, така політика держави є своєрідним випробуванням со-

ціальної суб'єктності нового соціального агента – об'єднаних територіальних громад та зовнішнім стимулом для її формування і посилення.

Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 квітня 2019 року [10] свідчить, що в Україні вже створено 888 об'єднаних територіальних громад, в яких проживає понад 9 млн. українців на загальній площі понад 215 тис. кв. км. Ці показники дозволяють зробити висновок про суттєве «охоплення» території України новою формою локальної самоорганізації населення, що актуалізує науковий інтерес щодо особливостей процесу об'єднання і функціонування територіальних громад в Україні.

З перспектив соціокультурного аналізу об'єднану територіальну громаду можна досліджувати як нову соціокультурну форму (термін Л. Іоніна [11]), що відтворюється не лише у своїх адміністративних межах, але й набуває низку соціокультурних ознак. Процес утворення об'єднаної територіальної громади, її подальше функціонування сприяє інтенсифікації соціальної взаємодії, новому розподілу формальних і неформальних соціальних ролей і статусів, формуванню нових моделей ідентичності, новому осмисленню понять «сусідство», «громада», «локальність». Юридичний факт утворення ОТГ, на наше переконання, стає фактом соціальним (у джорджівському розмінні), що чинить вплив на усі сфери життєдіяльності нової форми соціальності – об'єднаної територіальної громади.

Як зазначав П. Штомпка [12], коли людина починає впливати на ситуацію, перетворюючи її певним чином, вона сама стає діючим суб'єктом. Визначальною рисою реформи децентралізації є те, що об'єднання територіальних громад відбувається не адміністративно (за вказівками чи дорученнями «згори»), а добровільно, тобто за ініціативою суб'єктів на місцях (ними можуть бути голови, депутати, члени громади чи органів самоорганізації населення). На відміну від інших соціальних суб'єктів, об'єднана територіальна громада одночасно безпосередньо вбудована в систему прямих соціальних взаємодій на різних рівнях соціального – від прямої взаємодії з державою (Кабміном, Міністерствами за сферами повноважень) на макрорівні, конструювання практик на рівні взаємодій з різними соціальними групами (бізнесменами, управлінцями, фермерами, бюджетниками тощо) на мезорівні до виходу на мікрорівень інди-

видуальної взаємодії в рамках самої громади. Такі характеристики дозволяють нам визначити соціальну природу об'єднаної територіальної громади за допомогою концепту соціального інституту. Звісно, що інноваційність феномену об'єднаних територіальних громад не відповідає вимогам стійкості типів і форм соціальної практики, за допомогою яких організується суспільне життя, проте ця риса є для інституту ОТГ скоріше такою, що набувається.

У той же час, про актуальність розгляду об'єднаної територіальної громади в якості нового соціального суб'єкту свідчить й інша ознака соціальної суб'єктності, яку наводить П. Штомпка. На його думку, «найбільш важливою рисою (діяча) є тенденція до самотрансцендентності – до здатності виходити за власні межі, прориватися крізь труднощі, що стримують, «переступати межу» [12, с. 65]. В якості такої межі ми розглядаємо як багатоступінчастий процес утворення об'єднаної територіальної громади, так і її самостійне подальше функціонування.

Незважаючи на продукування нових соціокультурних форм і соціальних порядків на рівні локальних спільнот у зв'язку з появою об'єднаних територіальних громад в Україні, реформа децентралізації залишається поза увагою соціологічного фокусу досліджень (зокрема якісних розвідок). Евристичним джерелом для вторинного аналізу є результати 4-х хвиль Всеукраїнського соціологічного дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування», здійсненого Київським міжнародним інститутом соціології [13]. Це репрезентативне дослідження дає комплексне уявлення про особливості сприйняття імплементації реформи децентралізації і суміжних реформ громадянами України у хронологічній перспективі. Проте соціологічна інтерпретація його результатів не набула належного поширення в соціологічній дослідницькій спільноті. Тому теоретична концептуалізація та емпірична операціоналізація об'єднання територіальних громад в Україні як соціального феномену залишається *terra incognita* для соціологічного дискурсу України.

Гносеологічний аспект проблемної ситуації даної розвідки полягає у відсутності соціологічної практики якісних досліджень (відповідно, особливостей методології, змістовних гіпотез і верифікованих висновків) нового соціального суб'єкта, що виник у результаті реформи децентралізації. Предметний аспект проблемної ситу-

ації дослідження ми вбачаємо у нерівномірному темпі об'єднання територіальних громад, що свідчить про несинхронність імплементації реформи децентралізації в різних регіонах України. Це, у свою чергу, актуалізує дослідження чинників, що впливають на готовність місцевих лідерів до об'єднання і формування ОТГ. В той же час, евристичною дослідницькою темою є не лише чинники об'єднання територіальних громад, а й дослідження впливу ОТГ на зміну соціального простору в громаді, особливості взаємодій, практик і ціннісних детермінант діяльності мешканців новоствореного об'єднання.

За мету даної статті ми ставимо визначення нових вимірів соціальної суб'єктності лідерів об'єднаних територіальних громад, що набули актуальності в результаті реформи децентралізації в Україні.

В рамках реалізації дослідницького проекту «Реформа децентралізації: досвід, ризики, практики», здійсненого аналітичним центром громадської організації «ЕкспертиЗА Реформ» у 2017-2018 рр., було проведено 6 напівстандартизованих індивідуальних (глибинних) інтерв'ю з керівниками ОТГ (головами і старостами)¹ Слобожанської², Вербківської та Богданівської ОТГ у Дніпропетровській області, Мереф'янської ОТГ у Харківській області, Ходорівської та Давидівської ОТГ у Львівській області. Метою дослідницької розвідки стало визначення особливостей соціальної суб'єктності об'єднаних територіальних громад (через наративи формальних лідерів громад - голів і старост).

Дослідницьке «охоплення» представників об'єднаних територіальних громад у західному і східних регіонах України дозволило перевірити гіпотезу щодо наявності соціокультурних особливостей сприйняття процесу об'єднання територіальних громад і досвіду його реалізації суб'єктами реформи децентралізації у цих регіонах України. В цьому контексті зазначимо, що за результатами 4-тої хвили дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування», здійсненого КМІС, безумовно потрібною реформу децентралізації

вважають понад 30% опитаних у західних регіонах України і лише 15% респондентів на сході.

Результати аналізу інформації, отриманої в ході нашого дослідження з залученням якісних методів, свідчать, що одним із чинників об'єктивності соціальної суб'єктності об'єднаних територіальних громад можна вважати ухвалення рішення про об'єднання, зокрема його терміновість. Усі досліджувані нами громади поєднує те, що вони стали одними з перших суб'єктів імплементації реформи децентралізації в Україні та успішно пройшли багатоетапний процес об'єднання.

Ось що про це говорять опитані нами керівники ОТГ.

«Ми швидко провели всі сесії і були перші, коли я відносила до них документи на експертизу, нам сказали: «Це до нас з таким ніхто не приходив». Ми були перші. Результати... – це вам не зрозуміти. Мешканці, які тут жили, вони кожен день ходять на екскурсію: що сьогодні добавилося. Ми не ремонтуємо, ми будуємо, тому що в нас ремонтувати нічого. Ми все з нуля будуємо. У нас не старе село, і як ви по вулицях бачили, у нас всі ремонтуються, і забори, і утеплюються. Немає занепаду в селі. Село розвивається, а розвивається тому, що як ми об'єднались перші в області, так ми і розвиваємось перші в області» [Слобожанська ОТГ, Дніпропетровська область].

«Так, ми стали центром громади. Не прогадали, бо ми самі вирішуємо, що нам тут робить... Ні-ні, ми без участі, якимось більш самостійно. Це ж ми загорілись тим, що не хочемо до Тернівки, а хочемо своє якесь, і тому ми так активно взяли і дуже-дуже швидко зробили свою громаду, не чекали, поки нам хтось допоможе» [Богданівська ОТГ, Дніпропетровська область].

Як ми зазначали вище, ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад відбувається безпосередньо суб'єктами на місцях. Пропозиція щодо об'єднання виноситься на громадське слухання у кожній територіальній громаді і у разі ухвалення позитивного рішення воно надсилається головам суміжних територіальних громад. Таким чином, кожний суб'єкт об'єднання має дати свою згоду на приєднання до об'єднаної територіальної громади. Як зазначали учасники інтерв'ю, саме на цьому етапі виникають конфлікти і неузгодженості, що уповільнює процес

1 Староста – виборна посадова особа місцевого самоврядування, яка є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою [3].

2 Вибір об'єднаних територіальних громад не можна вважати випадковим. Вони були рекомендовані для проведення дослідження Офісами реформ чи обласними державними адміністраціями як найбільш успішні кейси імплементації реформи децентралізації її перших результатів.

об'єднання. Надання згоди на добровільне об'єднання суміжними громадами свідчить про консенсуальність їхніх відносин та високий потенціал до консолідації спільних зусиль.

«Ми знаходимо порозуміння зі старостами, всяке бувало у нас і буває, але ми знаходимо компроміс. Вони знають проблеми своїх сіл, і вони беруть участь у засіданнях сесії, виконавчого комітету, бюджетної комісії. Старости зацікавлені, вони вирішують, відстоюють інтереси села: світло, реконструкція дитячого садка і будинків культури тощо. І так само і наш сільський голова. Тобто в нас йде робота» [Вербківська

Результати глибинних інтерв'ю дозволили нам визначити щонайменше три виміри соціальної суб'єктності ОТГ як агентів реформи децентралізації – інституційний, громадянський та проблемно-орієнтований. Під інституційною суб'єктністю в рамках даного дослідження ми розуміємо ціннісно-діяльнісний активізм лідерів ОТГ, що має прояв як на диспозиційному (схильність до самостійної соціальної діяльності на рівні ціннісних орієнтацій), так і на актуалізованому рівнях³ (відображає певний рівень підготовленості щодо здійснення відповідних практик). Це, у свою чергу, посилює інституційну спроможність об'єднаної територіальної громади через відповідні практики суб'єктів управління нею.

Інституційна суб'єктність об'єднаної територіальної громади є своєрідним механізмом її аутопоезису і самореференції. Цей вимір соціальної суб'єктності безпосередньо пов'язаний з організаційним та інфраструктурним розвитком об'єднаної територіальної громади як нового соціального суб'єкта. Власне, чинниками формування і посилення інституційної суб'єктності стало збільшення фінансування громад та максимізація повноважень на місцях. Феномен інституційної суб'єктності ми зафіксували у наративах учасників інтерв'ю всіх досліджуваних громад.

«Але ж ми бачили в чому нашу вигоду? В тому, що ми маємо 100 мільйонів бюджету, те, що ми самостійно вирішуємо, хто повинен працювати, який штат у нас, хто у нас спеціалісти. Ми майже кожному сесію приймали якесь рішення про одиниці штатні, бо ми зрозуміли, що нам не хва-

тає цього відділу якогось, людей» [Богданівська ОТГ, Дніпропетровська область].

Результати нашої розвідки свідчать, що реформа децентралізації сприяла внутрішній консолідації суб'єктів громад у різних сферах – від спроможності ухвалювати спільні рішення на рівні органів управління ОТГ до реалізації спільних громадських ініціатив та підвищення рівня залученості мешканців громад до вирішення актуальних питань громади. Це ті ознаки, які дослідники визначають терміном «активні громадяни». Власне прояв громадянської суб'єктності – це ще один вимір соціальної суб'єктності об'єднаних територіальних громад, який нам вдалось зафіксувати в рамках дослідження. Під громадянською суб'єктністю ми розуміємо ціннісно-діяльнісний активізм, спрямований на посилення громадянської та соціальної активності, волонтерства і громадянської відповідальності мешканців об'єднаної територіальної громади, що має прояв як на диспозиційному, так і на актуалізованому рівнях (за Л. Сокурянською).

«Коли ми будували Центр безпеки, от, дивіться, будинок, і там була свалка... Коли ми стали тут будувати, вийшли люди, прибрали й забор поставили. Цей забор тоже «Сігма», підприємство, тоже оновило. Якщо ви їхали через центр, там уже кафе у нас, підприємці там уже магазин покрасили. Населення підтягується. Це спонукало людей до активних дій, і дякувати їм. У нас дуже поширене волонтерство. Ми в минулому році 32 тонни овочів... Ми з 93 дивізією дружимо, і от вона нам кажує: сьогодні – томат, завтра – м'ясо... І ми оце всім селом. Абсолютно всім селом. У школі діти на Новий рік відмовились від подарунків, зробили благодійний концерт і теж відправили все це на фронт» [Слобожанська ОТГ, Дніпропетровська область].

Слід зробити висновок і щодо посилення внутрішньої консолідації громад як наслідок процесу об'єднання, спираючись на аналіз нових культурних форм, що з'являються завдяки фінансовим можливостям, що отримали громади. Запровадження нових ритуалів, свят та інших форм конструювання соціальної реальності не лише посилюють локальну ідентичність, але й сприяють інтенсифікації міжособистісної та міжгрупової взаємодії всередині локальних спільнот.

³ «Диспозиційна суб'єктність» та «актуалізована суб'єктність» - поняття, що введені до наукового обігу Л. Сокурянською (див.: [5, 6, 7]).

«У нас у селі не було ніколи великих свят. Ми не могли собі дозволити. Ну, поставимо ялинку в садочку, в школі, а так... Будинку культури в нас тоді не було. Тепер, коли ми об'єдналися, перше свято велике в нас було – ялинку нам привезли із Слобожанки, поставили, у нас це було свято. Потім день села у нас був, ось нещодавно, також дуже велике свято, дуже всім сподобалось» [Слобожанська ОТГ, Дніпропетровська область].

Окрім об'єднання територіальних громад реформа децентралізації передбачає передачу повноважень від центру на місця. ОТГ переходять на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (оминаючи обласний і районний рівні), збільшують свої бюджети за рахунок збільшення надходжень з отриманих на території податків і мають більше можливостей для використання коштів. Зокрема, на час проведення нашого дослідження ОТГ, що стали його об'єктом, вже отримали повноваження у сферах управління освітою і медициною. Нові повноваження і збільшені бюджети актуалізували проблемно-орієнтовану суб'єктність – ціннісно-діяльнісний активізм, спрямований на виявлення локальних проблем та реалізацію засобів їхнього ефективного розв'язання громадою. Цікаво те, що учасники інтерв'ю озвучили креативні ідеї щодо розв'язання місцевих проблем, які раніше не артикулювались.

«Які ще в нас цікаві проекти. За цією будівлею у нас була стара лікарня. Там ми хочемо зробити квартири для молодих спеціалістів, для медицини, бо в нас це велика проблема кадрів завжди була, і тому ми хочемо трошечки до нас залучити медицину молододу, надати їм 4 квартири. І там, де ви бачили в нас дитячий садок реконструйований і школу, там у нас теж розпочали ці ремонтні роботи. Стара будівля школи – там буде 6 квартир для вчителів. Це таким чином ми вирішили кадрові питання» [Вербківська ОТГ, Дніпропетровська область].

Так, громада змогла знайти креативне і дієве рішення актуальної проблеми низького рівня мотивації працевлаштування молоді у сільській місцевості. Окрім підвищення мотивації та створення належних умов у даному контексті йдеться і про створення нових робочих місць.

«І вирішили тут будувати Центр безпеки. Будували ми швидко. 2,5 мільйони ви-

ділили на будівництво. За 4 місяці практично його збудували. Тут і ми на суботниках, і будівельники, і всі допомагали, всі переживали, щоб він у нас був, і ми його хотіли. Це і додаткові робочі місця, ми вирішили тільки своїх брати, нікого із сторони, будемо своїх забезпечувати роботою» [Слобожанська ОТГ, Дніпропетровська область].

«Секрет успіху дуже простий. Є гроші – є робочі місця. Є можливості для благоустрою. У нас у громаді вже навіть є система відеоспостереження для посилення безпекового компоненту. Світлофори працюють на сонячних батареях. Де такі інновації є у містах України?» [Давидівська ОТГ, Львівська область].

Прояв проблемно-орієнтованої суб'єктності об'єднаних громад ми вбачаємо й у налагодженні тісної співпраці з міжнародними донорами щодо залучення додаткових коштів для розбудови територій.

«Вчора у нас були з DOBRE американці, вони нам дали по програмі (ми учасники цієї програми) генератори, помпи, дали 4 комп'ютери на 10 тисяч доларів. І вчора вони приїжджали, подивились, як ми використовуємо. Поїхали дуже задоволені» [Мерефянська ОТГ, Харківська область].

Наративи нових лідерів об'єднаних територіальних громад не позбавлені висвітлення проблем, що виникали в процесі створення ОТГ, передачі повноважень з центру чи засвоєння бюджетних коштів. Проте ці проблеми не стали перепонами ані для процесів об'єднання громад, ані для імплементації реформи децентралізації.

Серед найсуттєвіших проблем, що постанали перед ОТГ, слід зазначити:

1) невідповідність між обсягами переданих повноважень і коштами для забезпечення їхнього належного виконання (приклад Мерефянської ОТГ щодо фінансування сфери освіти);

2) неузгодженість реформи децентралізації з конституційною реформою: передача повноважень від обласних і районних державних адміністрацій об'єднаним територіальним громадам і досі не супроводжується ліквідацією перших, що інколи чинять супротив імплементації реформи децентралізації (досвід об'єднання територіальних громад на Львівщині, Ходорівська ОТГ).

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що дослідження соціальної природи нового соціального суб'єкта, що виник внаслідок реформи децентралізації в Україні, – об'єднана

територіальна громада – наразі залишається поза увагою соціологів. Евристичним нам видається позиціонування об'єднаних територіальних громад в якості соціального інституту, соціального суб'єкту і соціокультурної форми.

Наше дослідження не підтвердило гіпотезу щодо наявності соціокультурних особливостей сприйняття процесу об'єднання територіальних громад і досвіду його реалізації агентами реформи децентралізації на заході і сході України. Йдеться про те, що в усіх досліджуваних громадах ми стикались з висвітленням тотожних проблемних аспектів у створенні і функціонуванні ОТГ, тотожними прикладами успіху, схожими проявами соціальної суб'єктності, формами взаємодій, практик і оцінок. Разом із тим наявність соціокультурних особливостей сприйняття процесу об'єднання територіальних громад і досвіду його реалізації може проявитись у тих громадах, що є гетерогенними з точки зору етнічного складу та налічують громади, в яких компактно проживають певні етнічні групи (наприклад, румунські громади в Чернівецькій області, угорські громади в Закарпатській області, болгарські громади в Одеській області тощо). Це може/має стати фокусом подальших досліджень даної проблематики.

Отже, результати нашого дослідження засвідчили формування в Україні нового

соціального суб'єкта – об'єднаних територіальних громад. Їхня соціальна суб'єктність має прояви на різних рівнях (інституціональному, громадянському, проблемно-орієнтованому), а потужна внутрішня консолідація і інтенсивність соціальних зв'язків робить об'єднані територіальні громади перспективними агентами імплементації інших реформ у регіонах України і впливовою «кузнею» майбутніх управлінських та політичних кадрів.

Результати нашого дослідження також доводять, що реформа децентралізації формує потенціал внутрішньої консолідації громад. Об'єднання територіальних громад не лише покращує економічний та інфраструктурний розвиток регіонів України, але й посилює внутрішню консолідацію українського суспільства.

У подальших розвідках з обраної тематики ми плануємо дослідити особливості соціальної інтеграції, політик ідентичності, сприйняття освітньої реформи і змін у мовному законодавстві у гетерогенних з точки зору етнічного складу об'єднаних територіальних громад, в яких компактно проживають різні етнічні групи. Окрему увагу буде приділено теоретичній концептуалізації феномену об'єднаних територіальних громад як нового соціального суб'єкту та соціальної системи з позицій теорії структурації.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення 22.05.2019).
2. Ткачук А.Ф. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад Хмельниччини) К.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. 76 с.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення 05.11.2018).
4. Ядов В.А. Личность как объект и субъект социальных отношений. Социология и современность Т. 1. М.: Наука, 1977. С. 380-392.
5. Сокурянська Л. Г. Проблема суб'єкта в сучасній соціології. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Харків: ВЦ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2003. №577'2003. С. 24–30.
6. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу : ценностный дискурс перехода: монография. Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, 2006. 576 с.
7. Сокурянська Л. Г. Суб'єкт помер!? Хай живе суб'єкт! Соціологія у пошуках втраченого суб'єкта. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Львів: Льв.ун-т імені І. Франка, 2008. Вип.2. С. 18–31
8. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналітична доповідь / Жаліло Я. А., Шевченко О.В., Романова В. В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: 2019. 115с.
9. Гончаренко М. В. «Механізми формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації», 2017. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-2/doc/2/03.pdf>
10. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>
11. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие: учеб. пособие для студентов вузов. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Логос, 2000. 431 с.
12. Штомпка П. Социология социальных изменений / под ред. проф. В.А. Ядова; пер. с англ. М.: Аспект-Пресс, 1996. 414 с.
13. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати четвертої хвилі соціологічного дослідження: аналітичний звіт. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr

